

Pia Sopta, Petra Smajić

Osvrt na međunarodnu pomoć u jeku potresa u ožujku i prosincu 2020. godine

Pia Sopta
Ministarstvo kulture i medija RH
Uprava za međunarodnu kulturnu suradnju i europske poslove
HR – 10000 Zagreb, Runjaninova 2
Petra Smajić
Ministarstvo kulture i medija RH
Uprava za zaštitu kulturne baštine
HR – 10000 Zagreb, Runjaninova 2

Suradnja stručnjaka različitih specijalizacija, jedan je od glavnih čimbenika uspješnog upravljanja rizicima i kriznim situacijama, pri čemu su od posebne vrijednosti međunarodni kontakti i razmjene. Svakako je to bio slučaj nakon razornih potresa koji su pogodili grad Zagreb i susjedne županije u ožujku 2020. godine te Sisačko-moslavačku i okolne županije u prosincu iste godine. Valja naglasiti da je ova katastrofa pogodila sjever Hrvatske usred pandemije bolesti COVID-19 kada su fizički kontakti bili gotovo u potpunosti onemogućeni. Brojni međunarodni partneri ponudili su stručnu i financijsku pomoć već u prvim danima nakon potresa, a osim UNESCO-a, značajnu potporu su iskazali ALIPH, talijanske Plave kacige za kulturu te Europa Nostra, što je tema ovog prikaza. Naposljetku, mnogobrojna hrvatska iskustva u obnovi kulturne baštine mogu biti korisna drugim zemljama koje se suočavaju s istim izazovima, a tome mogu posvjedočiti upravo ukrajinski stručnjaci na čije su se pozive nakon početka rata u Ukrajini u veljači 2022. godine hrvatski kolege višekratno odazvali.

Ključne riječi: međunarodna suradnja, ALIPH, Plave kacige za kulturu, Europa Nostra, upravljanje rizicima

Keywords: international cooperation, ALIPH, Blue Helmets of Culture, Europa Nostra, risk management

UVOD

Pomoć međunarodne zajednice nakon katastrofa svakako je vrijedna ne samo u materijalnom i organizacijskom smislu, već i kao izraz solidarnosti u nezavidnom vremenu. Republika Hrvatska tu je potporu dobila i u ožujku i u prosincu 2020. godine nakon potresa koji su pogodili Zagreb i njegovu okolicu te Sisačko-moslavačku županiju, a u ovome pregledu osvrnut ćemo se na pojedine ključne suradnike i ostvarene projekte koji pokazuju kako se zajedničkim naporima mogu premostiti pojedini izazovi, ali i ostvariti

temelji za daljnju suradnju, što je za buduće upravljanje rizicima posebice značajno.

Netom nakon prvog potresa koji je pogodio Zagreb i okolicu 22. ožujka 2020. započele su stizati poruke podrške i pomoći europskih zemalja (ali i svjetskih, poput Alžira i Japana), Europske unije te međunarodnih organizacija: od UNESCO-a i ICCROM-a do ALIPH-a, World Monuments Funda, Europe Nostre i mnogih drugih. Dobivanje pomoći, u prvom redu one stručne, bilo je otežano jer se potres dogodio u jeku pandemije bolesti COVID-19 kada su putovanja i razmjena stručnog osoblja bili znatno otežani, a katkad i nemogući. Ipak, Ministarstvo kulture i medija bilo je u redovitom kontaktu sa svim navedenim zemljama i organizacijama te su hrvatski konzervatori odmah pristupili procjeni štete, a zabilježene statistike bile su presudne za traženje konkretne pomoći.

Prije svega valja napomenuti da je Republika Hrvatska od prvoga dana bila u stalnom kontaktu s UNESCO-om s kojim njeguje dugogodišnju i izuzetno uspješnu suradnju u području zaštite kulturne baštine, a njegova je podrška bila itekako prisutna i nakon potresa. Međutim, u ovome će članku naglasak biti na institucijama s kojima je Republika Hrvatska u ovome opsegu i obliku surađivala po prvi put.

PREDSJEDANJE REPUBLIKE HRVATSKE VIJEĆEM EUROPSKE UNIJE (SIJEČANJ-LIPANJ 2020.)

Prije nego se osvrnemo na organizacije s kojima smo surađivali nakon potresa, valja se dotaknuti događaja koji je tome bio prethodio i koji nam se pokazao presudnim u smislu širenja mreže stručnih veza, ali i pozicioniranja Republike Hrvatske kao zemlje koja je iskusila niz katastrofa u svojoj nedavnoj povijesti i koja ima konzervatore s velikim znanjem i iskustvom. Naime, u prvoj polovici iste, 2020. godine, Republika Hrvatska je po prvi put predsjedala Vijećem Europske unije te je za prioritet u području kulture

1 Konferencija „Jačanje europske suradnje za zaštitu kulturne baštine od rizika“ održana 27. i 28. veljače 2020. godine u Dubrovniku u okviru hrvatskog predsjedanja Vijećem EU (foto: Z. Marinović, 2020.)

Conference “Fostering European Cooperation for Cultural Heritage at Risk”, held 27-28 February 2020 in Dubrovnik, as part of the Croatian Presidency of the Council of EU (photo: Z. Marinović, 2020)

odabrana upravo tema upravljanja rizicima u području kulturne baštine. Toj je temi bila posvećena međunarodna konferencija istog naziva održana netom prije izbijanja pandemije koronavirusa, od 26. do 28. veljače 2020., u dubrovačkim Lazaretima. Na konferenciji su gostovali vodeći svjetski stručnjaci – njih gotovo trideset – iz prestižnih organizacija, instituta za kulturnu baštinu i sveučilišta: od UNESCO-a, ICCROM-a, ICOMOS-a i Europske komisije do Međunarodnog centra za konzerviranje „Raymond Lemaire“ iz Leuvena (BE) te sveučilišta Roma Tre (IT), Notre Dame (SAD), u Oxfordu (UK), Maastrichtu (NL), Ateni (EL) i drugih. Istodobno su o ovoj temi države članice raspravljale na sjednicama Odbora za poslove u kulturi Vijeća Europske unije u Bruxellesu te je dokument „Zaključci Vijeća o upravljanju rizicima u području kulturne baštine“ usvojen na Vijeću ministara 26. svibnja 2020. pisanim postupkom.¹ Konferencija u Dubrovniku bila je izrazito uspješna te nam je omogućila uspostavu vrijednih kontakata s osobama i institucijama kojima smo surađivali u tjednima nakon potresa, ali s kojima to činimo i danas.

ALIPH

Među prvim konkretnim financijskim potporama bila je ona koju je pružio ALIPH. Ta organizacija, punog naziva „International Alliance for the Protection of Heritage in Conflict Areas“, osnovana je 2017. na inicijativu Francuske i Ujedinjenih Arapskih Emirata kao međunarodna zaklada za zaštitu kulturne baštine uslijed ratnih sukoba. Sa sjedištem u Ženevi, ima privilegije međunarodne organizacije, ali djeluje i kao javno-privatno partnerstvo s međunarodnim donatorima. ALIPH je usredotočen na preventivnu zaštitu od rizika, hitne mjere zaštite uslijed rizika te obnovu nakon katastrofalnih događaja. Premda je osnovan kako bi se kulturna baština zaštitila od ratnih razaranja, ALIPH-ova pomoć je mnogo šira te obuhvaća i druge katastrofe, uključujući potrese.² ALIPH je dan nakon zagrebačkog potresa u ožujku 2020. ponudio pomoć te je Ministarstvo kulture i medija uputilo molbu za financiranje hitnih mjera zaštite na sljedećim lokalitetima: župnoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Remetama, župnoj crkvi rođenja Blažene Djevice Marije u Granešini, župnoj crkvi Pohoda Blažene Djevice Marije u Čučerju, župnoj

¹ <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/hr-predsjedanje-vijecem-europske-unije-2020/19611>

² <https://www.aliph-foundation.org/en/our-ambition>

2 Remete, župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, primjer hitnih mjera stabilizacije nakon zagrebačkog potresa provedenih uz financijsku pomoć ALIPH-a (foto: V. Bralić, MKM, 2020.)

Remete, parish church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary, example of urgent protection measures of stabilization after the Zagreb earthquake, implemented thanks to ALIPH's grant (photo: V. Bralić, Ministry of Culture and Media, 2020)

crkvi Svetog Franje Ksaverskog u Vugrovcu te crkvi Svete Katarine i Svete Marije na Dolcu u Zagrebu. Budući da su financijska sredstva ALIPH-a bila ograničena te da je šteta na pojedinim navedenim lokalitetima uvelike premašivala dostupan iznos, ocijenjeno je da je najurgentnija zaštita glavnog oltara remetske crkve zbog nestabilnosti i konstrukcijskih oštećenja velikog kamenog retabla s marmornim intarzijama i skulpturama. Hitno je napravljeno ojačavanje i nadogradnja podupiruće skele, što je pridonijelo zaštiti oltara od naknadnih podrhtavanja tla te omogućilo zahtjevnu demontažu i postupnu evakuaciju najugroženijih dijelova. Nabavom materijala provedene su i prve mjere zaštite u župnoj crkvi u Čučerju. Opremljena je privremena čuvaonica s policama za pohranu evakuiranih skulptura s oltara i propovjedaonice te je kupljen materijal za izradu zaštitnih oplata za dijelove oltara i propovjedaonice koji će se štititi u crkvi.

PLAVE KACIGE ZA KULTURU

Devet mjeseci kasnije, 29. prosinca 2020., razorni potres magnitude 6,2 prema Richterovoj ljestvici pogodio je Sisačko-moslavačku županiju s epicentrom kod Petrinje te se osjetio i u Zagrebu, gdje je prouzročio dodatnu štetu.

Šteta zabilježena u Sisačko-moslavačkoj županiji bila je izrazito ozbiljna, posebice s obzirom na to da je u tjednima nakon 29. prosinca uslijedio niz narednih manjih potresa koji su uvelike otežavali hitnu evakuaciju i konsolidiranje. Međutim, u takvim uvjetima svoju stručnu pomoć je ponudila Italija, preciznije: iz Italije u Hrvatsku u tehničko-istraživačku misiju upućene su posebne jedinice Plavih kaciga za kulturu kako bi se nakon zajedničke procjene štete mogli odrediti daljnji modaliteti pomoći. Posebna je pozornost dana činjenici da se radi o području teško stradalom u Domovinskom ratu te da ondašnje obnova i očuvanje kulturne baštine imaju i iznimno veliku emotivnu i društvenu vrijednost.

Plave kacige za kulturu, punog naziva Task Force dei Caschi Blu della Cultura utemeljila je talijanska vlada kao posebnu jedinicu za zaštitu kulturne baštine u kriznim situacijama (prirodnim katastrofama, ratnim razaranja ili terorističkim činovima) koja je ujedno na raspolaganju UNESCO-u. Pod ovim imenom službeno djeluju od 2022. godine, no sljednica su takozvane „Task Force italiana Unite4Heritage“ osnovane 2016. nakon potresa koji su pogodili središnju Italiju na temelju sporazuma između ministarstava kulture, vanjskih poslova, obrane

3 Remete, župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, detalj oštećenja i potporne skele glavnog oltara financirane sredstvima ALIPH-a (foto: G. Tomljenović, HRZ, 2020.)

Remete, parish church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary, detail of the protective scaffold around the damaged main altar put up thanks to ALIPH's grant (photo: G. Tomljenović, Croatian Conservation Institute, 2020)

i obrazovanja. Čine ih posebno obučeno osoblje Ministarstva kulture Talijanske Republike koje je odgovorno za tehničko-znanstveno upravljanje te karabinjera iz Jedinice za zaštitu kulturne baštine koji su odgovorni za operativno-logističko upravljanje misijama. Plavim kacigama se mogu pridružiti i vanjski stručnjaci sa sveučilišta, istraživačkih instituta ili neprofitnih organizacija.³

Tako su se između 11. i 15. siječnja 2021. stručnom timu konzervatora i djelatnika Ministarstva kulture i medija⁴ u obilasku potresom pogođenih područja Sisačko-moslavačke županije i grada Zagreba pridružili voditelj misije, potpukovnik Luigi Spadari i stručni savjetnik g. Francesco Progida iz Jedinice za zaštitu kulturne baštine karabinjera

³ Dekret od 31. ožujka 2022. <https://media.beniculturali.it/mibac/files/boards/be78e33bc8ca0c99bfff70aa174035096/DECRETI/Anno%202022/DM%2031%20marzo%202022%20rep%20128%20%20Task%20force%20Caschi%20blu%20della%20Cultura-signed.pdf>.

⁴ Uz glavnog konzervatora za nepokretna kulturna dobra Davora Trupkovića, ovlaštena za obavljanje poslova ravnatelja Uprave za međunarodnu kulturnu suradnju i europske poslove Anju Jelavić i načelnicu Sektora za zaštitu kulturne baštine Mirnu Sabljak, u hrvatskom timu za pokretnu baštinu u obilasku su bili glavna konzervatorica za pokretna kulturna dobra: dr. sc. Višnja Bralić, voditeljica Službe za pokretnu, etnografsku i nematerijalnu kulturnu baštinu Tatjana Horvatić, Neven Bradić iz Konzervatorskog odjela u Zagrebu te Dražen Štajduhar i Sanda Milošević iz Ravnateljstva civilne zaštite Ministarstva unutarnjih poslova RH, kao i stručni tim Hrvatske gorske službe spašavanja.

4 Petrinja, evakuacija predmeta etnografske zbirke obitelji Hosi iz zgrade Srednje škole Petrinja uz pomoć Plavih kaciga za kulturu (foto: V. Bralić, MKM, 2021.)

Petrinja, evacuation of objects from the Hosi family ethnographic collection from the Petrinja High School building assisted by the Blue Helmets of Culture (photo: V. Bralić, Ministry of Culture and Media, 2021)

te konzervator-restaurator iz Ministarstva kulture Talijanske Republike g. Paolo Scarpitti. Hrvatski stručni tim s talijanskim je kolegama obišao najugroženije lokacije te brzim pregledom napravio izbor objekata čiji će se zaštićeni ili drugi vrijedni inventar evakuirati. Plave kacige posjetile su dvanaest crkava te kulturno-povijesnu zbirku Vrga, srednju školu u Petrinji i Glazbenu školu u Sisku.⁵ Evakuirane su vrijedne zbirke, no za pojedine crkve je ocijenjeno da je

⁵ Sela, Kompleks crkve sv. Marije Magdalene i župnog dvora (Z-4395); Sisak, Glazbena škola; Mala Gorica (Petrinja), župna crkva Jurja Z-1449; Petrinja, kulturno-povijesna zbirka Vrga; Petrinja, Srednja škola Gundulićeva 3, smještaj zbirke Hosi Z-1917 // Etnografska zbirka obitelji Hosi Z-3234 u Srednjoj školi, Petrinja; Petrinja, pravoslavna crkva sv. Nikole na groblju Z-1597 // Ikonostas parohijske crkve sv. Nikole Z-7185; Sisak, katedrala sv. Križa Z-817 // Orgulje u crkvi Uzvišenja sv. Križa Z-4217; Žažina, župna crkva sv. Nikole i Vida Z-5674 // Sakralni inventar crkve sv. Nikole i sv. Vida Z-7129; Stari Farkašić (Lekenik), Župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije Z-7272 // Bočni oltari BDM i sv. Antuna pustinja u župnoj crkvi Pohoda BDM, P-4814; Pokupsko, župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije (sv. Ladislava) Z-1723 // Sakralni inventar u crkvi Uznesenja Marijina/Sv. Ladislava Z-7208; Jamnica Pisarovinska, župna Crkva sv. Martina sa župnim dvorom Z-2631 // Liturgijsko ruho u župnoj crkvi sv. Martina P-5987; Zagreb, Crkva sv. Katarine Aleksandrijske Z-183 // Sakralni inventar Akademске crkve svete Katarine Z-6666 // Orgulje u crkvi Sv. Katarine Z-1400; Zagreb, crkva Pohoda Blažene Djevice Marije (Dolac) Z-1474 // Sakralni inventar župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije P-6212; Zagreb, bazilika sv. Srca Isusova (Palmotičeva) Z-455 // Orgulje u Bazilici Srca Isusova P-5864; Remete, župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije Z-1316 // Sakralni inventar župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Remetama P-6310.

5 Zagreb, radionica koju su pripadnici Plavih kaciga održali za djelatnike Ministarstva kulture i medija i suradničke institucije uključene u poslove procjene šteta od potresa (foto: P. Sopta, MKM, 2021.)

Zagreb, workshop held by the Blue Helmets for experts from the Ministry of Culture and Media and partner institutions involved in damage assessment in the aftermath of the earthquakes (photo: P. Sopta, Ministry of Culture and Media, 2021)

potrebna dodatna logistička potpora. Napravljen je pregled situacije koji je poslužio kao temelj za daljnje korake i potrebe te su talijanski stručnjaci upozorili da je potrebno provjeriti svaki predmet koji se evakuira iz crkava i ostalih objekata jer su krađe vjerojatne i predstavljaju veliku prijetnju.

Po završetku obilaska stradalih lokaliteta 13. siječnja, „Plave kacige“ su se u pratnji talijanskog veleposlanika susrele s ministricom kulture i medija Ninom Obuljen Koržinek i njezinim suradnicima kako bi je izvijestile o viđenome pri posjetu stradalim lokalitetima te ponudile veoma vrijednu stručnu pomoć: od suradnje hrvatskih i talijanskih institucija do osposobljavanja i obuke hrvatskih stručnjaka.

Nakon terenskog rada, 14. siječnja „Plave kacige“ održale su stručnu radionicu za djelatnike Ministarstva kulture i medija i druge hrvatske stručnjake izravno uključene u poslove procjene šteta nastalih u potresima. Radionici su mogli prisustvovati i vlasnici/korisnici kulturnih dobara stradalih u potresu. Luigi Spadari predstavio je u osnovnim crtama rad Jedinice karabinjera, koja je osnovana 1969. godine, godinu dana uoči potpisivanja UNESCO-ove Konvencije o načinima zabrane i sprječavanja ilegalnog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva nad kulturnim dobrima (Pariz, 1970.).

Posebna jedinica karabinjera za zaštitu kulturne baštine dio je Ministarstva kulture, što je osobito značajno za njezino djelovanje koje počiva na suradnji i međusobnoj podršci karabinjera i stručnjaka umjetnosti i kulturne baštine. Ova jedinica obavlja poslove preventivnih mjera, provođenja zakona, međunarodnih programa obuke, vođenja baze podataka, kulturne diplomacije, osvješćivanja javnosti te intervencija u slučajevima ugroze.

Drugi dio radionice predvodio je Paolo Scarpitti. Izlaganje je temeljio na iskustvima nakon potresa koji su pogodili Italiju 2009., 2012. i 2016./2017. godine. Prvi potres 2009. nedaleko L'Aquile bio je polazna točka za uspostavljanje učinkovitijih procedura upravljanja kulturnom baštinom u kriznim situacijama, postupci su dodatno usavršeni nakon potresa 2012. u regiji Emilia Romagna, a do potresa 2016./2017. postupanje je usvojeno kao operativni model.

Kao najbitnije iskustvo g. Scarpitti je istaknuo razvijenu praksu uspostavljanja privremenih čuvaonica za skladištenje evakuiranih predmeta. Nakon potresa u L'Aquili oformljen je središnji depo za sve evakuirane predmete. Predmeti su pakirani na mjestu evakuacije i u početku odlagani u središnji depo na brzinu i na neuređen način, dok su daljnja iskustva dokazala od kolikog je značaja sustavna

6 Zagreb, obilazak kulturno-povijesne cjeline groblja Mirogoj tijekom studijskog posjeta stručnjaka Instituta EIB i Europe Nostre u jesen 2021. godine (foto: P. Sopta, MKM, 2021.)

Zagreb, visiting the cultural historical area of the Mirogoj Cemetery during the study visit the EIB Institute and Europa Nostra experts in the autumn of 2021 (photo: P. Sopta, Ministry of Culture and Media, 2021)

7 Zagreb, obilazak kulturno-povijesne cjeline groblja Mirogoj tijekom studijskog posjeta stručnjaka Instituta EIB i Europe Nostre u jesen 2021. godine (foto: Pia Sopta, MKM, 2021.)

Zagreb, visiting the cultural historical area of the Mirogoj Cemetery during the study visit of the EIB Institute and Europa Nostra experts in the autumn of 2021 (photo: P. Sopta, Ministry of Culture and Media, 2021)

8 Stručni skup „Mirogoj: izazovi očuvanja baštine“ održan 27. listopada 2022. godine u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, u okviru projekta podržanog programom „7 Most Endangered“ Europe Nostre (foto: G. Jerabek, MKM, 2022.)

Expert symposium “Mirogoj: the Challenges to Preserving Cultural Heritage”, held on 27 October 2022 at the Croatian State Archives in Zagreb, 27 October 2022, as part of the project funded within the “7 Most Endangered” program by Europa Nostra (photo: G. Jerabek, Ministry of Culture and Media, 2022)

organizacija i dosljedna dokumentacija čitavog procesa evakuacije i skladištenja.

U petak, 15. siječnja, prema zaključcima brzog pregleda, evakuirani su predmeti etnografske zbirke Hosi iz zgrade Srednje škole u Petrinji te ikone iz crkve sv. Nikole u Petrinji. Evakuaciju etnografskih predmeta i ikona iz teško oštećenih objekata koji su nakon potresa dobili crvenu UHS oznaku, obavili su članovi tima Plavih kaciga i HGSS-a. Pakiranje i transport evakuiranih predmeta zbirke Hosi obavili su djelatnici Klovićevih dvora i Ministarstva kulture i medija. Evakuirani predmeti su pohranjeni u Konzervatorski odjel u Sisku, gdje će biti nastavljeno njihovo dokumentiranje i pakiranje. Transport i pakiranje ikona obavili su djelatnici HRZ-a, a ikone su pohranjene u primjerenim prostorijama.

EUROPA NOSTRA – PROGRAM „7 MOST ENDANGERED“

Jedna od organizacija koja je iskazala podršku Hrvatskoj nakon potresa bila je i Europa Nostra, najveća europska organizacija civilnog društva posvećena promociji i zaštiti kulturne baštine. Osnovana je 1963. u Parizu te prisutna u gotovo 40 zemalja, a surađuje s Europskom unijom, Vijećem Europe, UNESCO-om i drugim međunarodnim tijelima. Jedan od programa koje Europa Nostra provodi jest „7 Most Endangered“ (7 najugroženijih lokaliteta), pokrenut 2013. godine u partnerstvu s Institutom Europske investicijske banke te uz potporu programa Kreativna

Europa EU-a. Program zapravo predstavlja kampanju za spas europske ugrožene baštine te se njime osvješćuje, mobilizira javna ili privatna potpora te predlažu koraci za daljnje očuvanje i revitalizaciju. Međunarodni savjetodavni odbor sastaje se kako bi od prijavljenih lokaliteta sastavio uži izbor, a konačnu odluku o 7 lokaliteta donosi Odbor Europe Nostre. Potrebno je da se lokaliteti odlikuju izvanrednom baštinskom i kulturnom vrijednošću te da im prijete propadanje, a razmatra se i značenje koje im pridaje njihova lokalna zajednica te njihova uloga u promociji održivoga društveno-gospodarskog razvoja i dijaloga. Odabranim lokalitetima dostupan je bespovratan iznos pomoći u visini do 10.000 eura.⁶

Ministarstvo kulture i medija odlučilo je dodatno mobilizirati međunarodnu potporu te na natječaj za ovaj program prijaviti zagrebačko gradsko groblje Mirogoj. Sklop Mirogoja pretrpio je velika oštećenja u dvama potresima, međutim, s obzirom na dostupan iznos pomoći, predloženo je da se njime financira obnova grobnice grofice Sermage (1887.), vjerojatno najreprezentativniji primjer historicističke sepulkrarne arhitekture na Mirogoju.⁷ Zagrebačko je groblje doista i izabrano među sedam najugroženijih lokaliteta za 2021. godinu te je, u skladu s time, uslijedio posjet stručnjaka Europe Nostre, odnosno Instituta Europske investicijske banke – Johna Sella, Thomasa Hacketta i

⁶ <https://7mostendangered.eu/about/>

⁷ DAMJANOVIĆ, DRAGAN, 2010., 89-104.

Campbella Thomsona – koji su u Zagrebu u dvodnevnoj stručnoj misiji boravili 30. rujna i 1. listopada 2021. godine. Britanski su stručnjaci s hrvatskim kolegama – Davorom Trupkovićem, glavnim konzervatorom za nepokretna kulturna dobra, Tatjanom Horvatić, voditeljicom Službe za pokretnu, etnografsku i nematerijalnu kulturnu baštinu i Piom Sopta, višom stručnom savjetnicom u Upravi za međunarodnu kulturnu suradnju i europske poslove Ministarstva kulture i medija te Rokom Gruja, bivšim voditeljem podružnice i Sanjom Magzan, voditeljicom Službe Gradska groblja, Marijanom Sironić, tadašnjom vršiteljicom dužnosti ravnatelja Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode te Alminom Đapom, bivšim dekanom Geodetskog fakulteta u Zagrebu – obišli sklop te ocijenili da će obnova biti vrlo složena jer je bilo potrebno zadovoljiti zahtjeve triju različitih strana: funkcioniranja groblja, rada konzervatora te građana koji groblje koriste. Na tome tragu, odlučeno je da će se bespovratna sredstva od 10.000 eura iskoristiti za istraživanje, studije i konzultacije koje bi pomogle riješiti navedene izazove. Posjet je iskorišten i za obilazak drugih pogodnih lokaliteta: Muzeja za umjetnost i obrt, bazilike Presvetog Srca Isusova u Palmotićevoj ulici te zagrebačke katedrale.

Tijekom 2022. i 2023. g. slijedila je provedba projektnih aktivnosti u okviru dodijeljenih bespovratnih sredstava programa „7 Most Endangered“. Slijedom zaključaka stručne misije 2021. g. projektne aktivnosti usmjerene su prvenstveno na izazov usklađivanja zahtjeva za očuvanjem prepoznatih vrijednosti kulturno-povijesne cjeline groblja Mirogoj sa svim zadatostima i potrebama koje proizlaze iz svakodnevnog korištenja povijesnog groblja kao aktivnog mjesta ukopa. Na ove se izazove nastojalo odgovoriti formiranjem projektnog tima, okupljanjem predstavnika akademske zajednice: stručnjaka Hrvatskog instituta za povijest, Instituta za povijest umjetnosti i Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu,⁸ te predstavnika nadležnih javnih službi, odnosno djelatnika podružnice Gradska groblja u sastavu Zagrebačkog Holdinga i konzervatora Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Grada Zagreba i Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva.^{9,10}

⁸ Iz redova akademske zajednice u projektu su sudjelovali dr. sc. Gordan Ravančić u ime Hrvatskog instituta za povijest, akademikinja Željka Čorak, dr. sc. Katarina Horvat-Levaj i dr. sc. Irena Kraševac u ime Instituta za povijest umjetnosti te dr. sc. Dragan Damjanović u ime Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

⁹ Predstavnici javnih službi okupljeni u provedbi projektnih aktivnosti bili su Igor Rađenović i Sanja Magzan u ime Gradskih groblja, Ana Vranić Rob u ime Gradskog zavoda zaštite spomenika kulture i prirode Grada Zagreba te Davor Trupković, Tatjana Horvatić i Petra Smajić u ime Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

¹⁰ Dugoročno gledano i uzevši u obzir dodatne preporuke stručnjaka Europe Nostre za razmatranjem potencijala cjeline groblja Mirogoj kao destinacije kulturnog turizma, načelnu podršku daljnjim projektnim aktivnostima izrazila je i Turistička zajednica Grada Zagreba. Pri inicijalnoj razradi projektnih aktivnosti u pregovore o suradnji uključeni su i predstavnici Fakulteta elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu, no kratki rokovi provedbe ograničili su mogućnosti širenja projektnih aktivnosti na navedene dodatne partnere.

Središnja projektna aktivnost zamišljena je kao polazište za dugoročno rješavanje problema upravljanja Mirogojem kao kulturnim dobrom i aktivnim grobljem. Obuhvatila je istraživanja uključenih povjesničara s ciljem identificiranja znamenitih pokojnika Mirogoja te doprinose uključenih povjesničara umjetnosti daljnjoj valorizaciji kulturno-povijesne cjeline Mirogoja kroz analize i vrednovanja njezinih sastavnica – prostornog koncepta i smještaja u široj slici grada, arhitektonskih ostvarenja u sklopu Mirogoja, kiparskih i klesarskih ostvarenja na pojedinačnim grobnim mjestima,¹¹ a u manjoj mjeri i hortikulturnog uređenja cjeline. Iscrpna istraživanja o utvrđivanju znamenitih pokojnika te pojedinačnom vrednovanju nadgrobnih uređaja u ovoj su fazi provedena na suženom obuhvatu pet grobnih polja najranije faze izgradnje Mirogoja, pri čemu su izborom grobnih polja zastupljene katolička, pravoslavna, židovska, evangelička i muslimanska vjerska zajednica. Time su, uz okvire međuinstitucionalne suradnje, uspostavljeni i mogući modeli daljnje suradnje na čitavom obuhvatu cjeline Mirogoja. U okviru projekta organiziran je i stručni skup „Mirogoj: izazovi očuvanja baštine“ održan 27. listopada 2022. g. u Hrvatskom državnom arhivu. Programom skupa nastojalo se stručnoj i široj javnosti predstaviti ukupnu, složenu problematiku očuvanja povijesne cjeline Mirogoja.¹²

ZAKLJUČAK

Zaključno možemo reći da je pomoć međunarodne zajednice u dvostrukoj krizi koja je 2020. godine pogodila Hrvatsku – potresima i pandemiji bolesti COVID-19 – bila iznimno dragocjena te je pridonijela ne samo opipljivim projektima obnove i primjeni hitnih mjera zaštite, već je djelovala kao katalizator za stvaranje bližih kontakata i poveznica te razmišljanja o mogućim budućim oblicima suradnje i razmjena. Jednako tako, iskustva koja su hrvatski stručnjaci u područjima međunarodne suradnje i zaštite kulturne baštine stekli, te ih nastavljaju razvijati temeljem ukupnih aktivnosti hitnih postupanja i obnove kulturne baštine nakon potresa, mogu poslužiti za prijenos znanja drugim članicama međunarodne zajednice u srodnim, izvanrednim okolnostima. Konkretni primjer predstavlja bilateralna suradnja Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske s Ministarstvom kulture i informacijske politike Ukrajine pokrenuta slijedom stradanja ukrajinske kulturne baštine u ratnim razaranjima počevši od 2022. godine. Temeljem neposrednih iskustava stečenih tijekom Domovinskog rata 1990-ih godina i nakon potresa 2020. godine, hrvatski stručnjaci odazvali su se pružanju stručne pomoći ukrajinskim kolegama s kojima su bili

¹¹ Pritom valja posebice istaknuti višegodišnji temeljiti rad i ustrajna zalaganja konzervatorice Ane Vranić Rob na vrednovanju grobnica i nadgrobnih uređaja s krajnjim ciljem definiranja njihove kategorizacije i uspostave mjera zaštite primjenjivih na pojedinačna grobna mjesta. Za sustavni rad na ovoj temi Ana Vranić Rob primila je Godišnju nagradu „Vicko Andrić“ za izvanredan doprinos u zaštiti kulturne baštine za 2022. godinu.

¹² Snimka stručnog skupa dugoročno je dostupna putem službenog YouTube kanala Instituta za povijest umjetnosti.

u mogućnosti podijeliti savjete praktične prirode i konkretne smjernice za postupanje s kulturnom baštinom u izvanrednim okolnostima. U aktualnom kontekstu globalnih prijetnji i rizika za očuvanje hrvatske, europske i svjetske kulturne baštine, dobrobiti koje za sve uključene proizlaze iz daljnjeg jačanja međunarodne suradnje u području zaštite kulturnih dobara od neprocjenjive su vrijednosti.

LITERATURA:

DAMJANOVIĆ, DRAGAN Nadgrobni spomenici Hermana Bolléa i Obrtne škole na Mirogoju u Zagrebu, *Peristil : zbornik radova za povijest umjetnosti*, 53 (2010.), 89-104.

INTERNETSKI IZVORI:

ALIPH – „International Alliance for the Protection of Heritage

in Conflict Areas“, internetska stranica organizacije <https://www.aliph-foundation.org/en/our-ambition> (11. 1. 2024.).

Europa Nostra, internetska stranica programa „7 Most Endangered“, <https://7mostendangered.eu/> (12. 1. 2024.).

Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, internetska objava o predsjedanju Republike Hrvatske Vijećem Europske unije, <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/hr-predsjedanje-vijecem-europske-unije-2020/19611> (11. 1. 2024.).

Ministarstvo kulture Talijanske Republike, internetska objava o projektu „Plave kacige za kulturu“, <https://www.beniculturali.it/unite4heritage> (17. 1. 2024.).

Mirogoj: izazovi očuvanja baštine, službeni YouTube kanal Instituta za povijest umjetnosti, <https://www.youtube.com/watch?v=gH37Q4oAYEM> (28. 12. 2023.).

Abstract

OVERVIEW OF INTERNATIONAL AID IN THE WAKE OF THE EARTHQUAKES IN MARCH AND DECEMBER 2020

Cooperation of experts in the aftermath of crises is one of the preconditions of successful risk management and recovery of cultural heritage, and international cultural cooperation is without a doubt one of their key components. This was certainly the case after the earthquakes that hit a large portion of northern Croatian regions in March and December 2020, and the support of the international community proved to be valuable in more ways than one. Not only did it strengthen existing relationships between Croatia and its trusting partners such as UNESCO, but it also introduced us to the expertise and capacities of other stakeholders and institutions, as their assistance provided not only tangible help, but also moral support. Three such cases – ALIPH, Blue Helmets of Culture and Europa Nostra, far from being the only ones – are described in more detail in this article. The precursor to these exchanges was the international conference “Fostering European Cooperation for Cultural Heritage at Risk” held in Dubrovnik in February 2020 (merely a month before the first earthquake) on the occasion of Croatia’s first Presidency of the Council of the European Union, seeing as risk management in cultural heritage had been chosen as priority of the presidency in the field of culture. The conference gave a discernible impetus when it comes to widening and strengthening our network of experts and partners, proving to be invaluable in the months and years to come. One of the first to offer financial help was ALIPH, the International Alliance for the Protection of Heritage in Conflict Areas. Its support enabled the Ministry of Culture and Media of the Republic of Croatia to put in place emergency measures in two churches in the vicinity of Zagreb: scaffolding for secure removal of cracked attic and additional securing of panelling for the altar reredos in the parish church of the Assumption of Saint Virgin Mary in Remete, and construction of temporary storage spaces, as well as wooden materials for protective panelling for church furniture in the parish church of

the Visitation of Saint Virgin Mary in Čučerje. After the second, and even stronger earthquake that hit Sisak-Moslavina County in late December 2020, the Italian Government suggested that its special task force for protection of cultural heritage, the “Blue Helmets of Culture”, come to Croatia to help examine the damages and urgently evacuate the sites, as well as to transmit their vast knowledge to Croatian experts and outline the steps to be undertaken in the subsequent period. Apart from providing assistance to Croatian forces on the field, both in Sisak and Petrinja and in Zagreb, helping detailing, evacuating and packing the damaged items, the visiting experts held a one-day online workshop on Italian experiences and protocols for risk management, providing useful and first-hand information on acting in difficult circumstances. The Croatian Ministry of Culture and Media also collaborated with Europa Nostra through their “7 Most Endangered” programme that put the Zagreb cemetery of Mirogoj on their list in 2021. After much deliberation by the Ministry of Culture and Media and Europa Nostra – European Investment Bank Institute, it was decided that the 10.000 euros grant will contribute to further, more detailed valorisation of Mirogoj and its long-term and sustainable preservation as one of Croatia’s most significant cultural and historical areas. To this end, the conference “Mirogoj: the Challenges to Preserving Cultural Heritage” was held in October 2022, and initial research activities were conducted, bringing together representatives of Croatian scientific community and the public services competent for the management of Mirogoj as an active cemetery and the preservation of Mirogoj as a cultural property. Finally, Croatia’s numerous and highly relevant experiences in the protection of cultural heritage were sought by Ukraine after the start of the war in February 2022. In the current context of global threats that cultural heritage is faced with, the benefits of strengthening international cultural cooperation are numerous and invaluable.

